

EL MODEL BARCELONA

JOSEP MARIA MONTANER

Pues los que mandan no se expresan, ni se confiesan nunca. Rara vez en un pueblo o en una cultura, han coincidido los que se expresan con los que mandan, o si esto ha sucedido, ha sido en estaciones distintas, cuando han dejado de mandar. Los que mandan, mientras lo hacen, ni se expresan, ni miran con simpatía que otros lo hagan por ellos; de ahí que en todos los momentos de su grandeza, el Estado tienda a una inhibición, se mire con recelo al poeta; que los poetas sean considerados, sentidos, más bien como enemigos en toda república bien constituida, pues ellos declaran lo que hay que celar y contener a veces. El poder tiende a ser taciturno.

María ZAMBRANO,
Delirio y destino.

Durant aquests últims anys, la gran quantitat i qualitat de les actuacions urbanes i arquitectòniques fetes a Barcelona l'han convertida en un model d'intervenció urbana. La creació de més d'un centenar de nous espais públics, el replantejament d'una important sèrie d'equipaments, la realització de quatre àrees olímpiques i la culminació d'una completa modernització infraestructural són manifestacions diverses d'aquest procés de renovació sense precedents. El present escrit intentarà delimitar quins són els conceptes clau a la base d'aquest programa urbà i quins són, en definitiva, els trets definidors del model que s'està aplicant a Barcelona.

A desgrat que l'autor se sent solidari d'allò que s'ha realitzat a la ciutat, aquest article se situa en el terreny de la crítica necessària. En conseqüència, l'anàlisi que s'hi desenrotllarà reconeix el salt qualitatiu que s'està esdevenint a la ciutat i la qualitat dels tècnics que hi intervenen, però es basa en el convenciment que existeixen visions crítiques, més enllà de les oficials, que poden descobrir el model bàsic que s'està tirant endavant, amb les seves característiques, servituds i conseqüències.

165

1. ELS PLANTEIGS GENERALS

Els projectes a diferents escales duts a terme a Barcelona són conseqüència d'unes opcions polítiques determinades, d'un model concret de gestió i d'un programa urbà definit per alguns tècnics representatius: des de la intervenció inicial d'Oriol Bohigas —autor del text bàsic *Reconstrucció de Barcelona* (1985)— fins a les diverses responsabilitats d'arquitectes com Joan Busquets, José Antonio Acebillo, Lluís Millet, Josep Martorell, Rafael Cáceres, Josep Maria Llop i d'altres.

Els punts de partida han estat clars: remodelar la ciutat aprofitant les seves pròpies qualitats i recuperant els escassos espais lliures existents; apostar pel fet singular dels Jocs Olímpics com a motor de la renovació de la ciutat; entendre Barcelona com un laboratori urbà i social; plantejar les àrees i instal·lacions olímpiques totalment

JOSEP MARIA MONTANER

Arquitecte. Professor titular de l'ETSA de Barcelona. Autor de *L'ofici de l'Arquitectura* (1983), *Arquitectura industrial a Catalunya del 1732 al 1929* (1984) i *Los museos de la última generación* (1986).

Arquitecto. Profesor titular de la ETSA de Barcelona. Autor de *L'ofici de l'Arquitectura* (1983), *Arquitectura industrial a Catalunya del 1732 al 1929* (1984) y *Los museos de la última generación* (1986).

Architect. Official professor at the ETSA of Barcelona. Author of *L'ofici de l'Arquitectura* (1983), *Arquitectura industrial a Catalunya del 1732 al 1929* (1984) and *Los museos de la última generación* (1986).

integrades a la ciutat; iniciar una necessària i dràstica reestructuració infraestructural; potenciar la realització de grans projectes. Tots aquests planteigs són clars, però cal comprovar com s'han realitzat en realitat, quines són les seves conseqüències socials i de quina manera tot això ha pogut dur-se a terme en el conflictiu context de la ciutat capitalista dins de l'època postindustrial, en la confluència d'interessos econòmics i socials molt diversos.

En l'evolució de Barcelona, tot al llarg dels anys vuitanta, existeix un punt de canvi i ruptura que no ha estat encara prou valorat. Aquest canvi radical s'acompleix l'octubre de 1986, quan la ciutat és nominada seu dels Jocs Olímpics. A partir d'aquest moment els projectes previstos s'hauran de realitzar amb una urgència major i precipitadament i la dependència dels uns respecte als altres augmentarà d'una manera alarmant. Encara que en principi el model és el mateix, com ho són les autoritats i els tècnics municipals, l'elecció de Barcelona com a seu olímpica —un objectiu que figurava amb a base del programa municipal— ocasiona un canvi de ritme, d'escala i de context. Els projectes s'han de realitzar dins dels estrets terminis previstos; les operacions passen a tenir un volum major i una més gran transcendència; les lleis del mercat de la ciutat es transformen i les expectatives d'especulació urbana augmenten de manera galopant. A partir d'octubre de 1986 passen a segon terme operacions com la realització de parcs urbans, o es fan molt més difícils intervencions delicades com ara la creació de centres cívics, com el de Sants a les antigues cotxeres de tramvies (1977-83) i el de la dreta de l'Eixample a l'antiga fàbrica La Sedeta (1982-84). Els nous projectes han de ser pensats segons un volum i un ritme de construcció enemics de restauracions primmirades i de lentes negociacions. També l'escala del diàleg urbà canvia; a partir d'ara l'Ajuntament ha de negociar directament amb els grans operadors, capaços de promoure les magnes operacions urgents de la Barcelona olímpica, i ha d'eludir les més lentes i conflictives operacions amb els petits operadors més populars.

2. LA INTEGRACIÓ DELS ESPAIS PÚBLICS

Un dels arguments metodològics bàsics del model Barcelona és entendre «la ciutat com un laboratori». Es tracta, doncs, d'un model empíric, que no parteix d'ambiciosos planificacions tecnològiques, sinó que es basa en intervencions fragmentàries, en operacions petites i mitjanes, que estratègicament van recomponer la ciutat a partir dels instruments del projecte arquitectònic. La mateixa evolució dels espais públics de nova realització entre 1980 i 1987 són una clara mostra d'aquest procediment empíric.

Les primeres places s'obren en el centres històrics —la Ciutat Vella, Gràcia, Sants— i són més aviat petites; el caràcter de la mateixa trama urbana aporta ja moltes

pautes per a la intervenció. D'aquesta primera època són la plaça de Trilla, la plaça de Sants o el parc de l'Espanya Industrial. De mica en mica els projectes van augmentant de grandària i es van realitzant a les zones perifèriques de la ciutat, especialment a les seves parts est i nord, amb places com la de la Palmera, parcs com el de la Pegaso, el de la Creueta del Coll i el del Clot, i avingudes com la Via Júlia. En aquestes intervencions posteriors s'han aprofitat tota l'experiència i els coneixements acumulats en les primeres experiències, partint d'aquest procediment positivista. I han estat aquestes operacions més grans i compromeses les que han comptat amb el suport de la instal·lació de belles escultures a l'aire lliure.

Amb tot, pel cap baix dos tipus de factors posen en entredit la perfecta aplicació del mètode. En primer lloc, l'excessiva diversificació de centres de direcció i coordinació dins dels mateixos departaments de planejament i projectes de l'Ajuntament dificulta la definició d'una estratègia unitària i coherent. En segon lloc, l'absència d'una real discussió crítica, més enllà dels cercles exclusius dels tècnics municipals, i la demostrada impermeabilitat al debat dels cercles oficials dificulten que aquest mètode empíric, basat, en teoria, en una anàlisi i una discussió racional d'encerts i d'errors, es realitzi de manera completa.

Un altre argument bàsic per a l'èxit dels projectes olímpics de Barcelona és la integració de cadascuna de les àrees olímpiques dins de la ciutat existent; és a dir, el fet d'haver-se pensat acuradament cadascun dels projectes relacionats amb els Jocs Olímpics, de manera que després de 1992 repercuteixin en la ciutat i puguin ser utilitzats. No hi ha dubte que cadascuna de les quatre àrees ha estat pensada per a convertir-se en àrea de servei per a tota la ciutat. Aquest és un dels factors més positius i intel·ligents del model Barcelona, que el diferencia del cas Sevilla.

Ara bé, aquestes àrees olímpiques s'han situat en cadascun dels quatre vèrtexs de la ciutat, en les seves quatre cantonades, a fi d'enfortir la seva mateixa estructura urbana. Amb això s'ha fet un ús ambigu de la dualitat centre/perifèria, entenent-la només en relació a l'escala de la ciutat de Barcelona i no a l'escala real de fi de segle, l'escala metropolitana. En aquest sentit, encara que s'ha reequipat la perifèria de la Barcelona ciutat, a escala metropolitana, el que s'ha fet és enfortir el centralisme de Barcelona, concentrant-hi tots els serveis en detriment de la perifèria metropolitana. Aquest model centripet es basa en el sentit d'obtenir el màxim benefici del sòl de Barcelona, emfasitzant-ne la hipercentralitat i expulsant els problemes urbans i les servituds —com els centres de comunicacions, les autopistes, les instal·lacions industrials, les presons, etc.— cap als municipis limítrofs, cap a un *hinterland* infradotat.

3. LA TERCIARITZACIÓ DE LA CIUTAT I LES ÀREES DE NOVA CENTRALITAT

Indubtablement, el procés de pas de la societat industrial a la postindustrial que s'acompleix a partir dels anys seixanta es reflecteix en la terciarització dels espais de les ciutats. Tal com ha assenyalat Daniel Bell, en la societat postindustrial s'ha passat de la tecnologia mecànica dels motors a la tecnologia intel·lectual de la informació, el coneixement i el microprocessament. Les infraestructures de comunicació són més transcendents que les de transport i energia. El sector terciari és més gran que l'agrari i l'industrial.

També la Barcelona actual respon a aquesta condició postindustrial. La seva realitat és conseqüència del fort increment dels espais dedicats a oficines, galeries comercials i hotels. No queda ja cap racó que no estigui estrictament relacionat amb el consum. La mateixa opció en el sentit de concentrar els serveis a Barcelona aguditzada aquesta tendència.

D'acord amb això, el procés de terciarització gradual ha creat un greu problema vital a l'Eixample barceloní: la conversió del teixit residencial en àrea d'oficines que s'ha esdevingut en certes zones les ha fetes ja irrecuperables per a residir-hi, a causa d'uns alts costos de compra o de lloguer que només poden pagar els negocis. Això és totalment negatiu per a la ciutat, perquè aquestes zones —entorn de la plaça de Catalunya i del passeig de Gràcia, per exemple— es desertitzen de vida domèstica, tal com ocorre en el Wall Street de Nova York; és a dir, queden buides a la nit i els caps de setmana.

Per enfrontar-se a la salvatge terciarització de la ciutat i per poder tirar endavant el model de Barcelona —empíric, integrat, centrípet, basat en grans projectes—, es posà en circulació un concepte urbà bàsic per a la seva gestió. Es tracta de la idea d'«àrees de nova centralitat», promoguda per Joan Busquets el 1987, dins de la qual entren tant les quatre àrees olímpiques com allò que podríem anomenar *nusos* urbans, és a dir, nusos de gran transcendència que apareixen allà on s'entrecreuen les gran vies de circulació, allà on desapareixen infraestructures com ara estacions i vies ferroviàries, alliberant sòl urbà de gran centralitat, o allà on queden els espais limítrofs d'un barri amb l'altre. Es tracta de nusos com el carrer de Tarragona, la plaça de Cerdà, la plaça de les Glòries, Renfe-Meridiana, el Port Vell, la prolongació de la Diagonal, etc., crucials per a enriquir la cohesió urbana de la ciutat, punts clau cap a on s'ha d'orientar i dirigir l'impuls inversor.

L'objectiu és controlar el desenrotllament de la ciutat, reorientant els diversos operadors urbans per situar-los en diverses àrees preparades per les instàncies municipals. És a dir, reconduir els corrents especuladors i socials de la ciutat cap a uns punts concrets, intentant reequilibrar la ciutat i evitar terciaritzacions excessives o especialitzacions nocives per a certes àrees urbanes. L'Ajuntament dóna facilitats pel que fa a l'oferiment d'infraestructures i

de sòl en normativa aprovada, i exigeix a canvi, com a contrapartida, cessions de caràcter públic.

Aquesta proposta, que se situa en una posició interclassista, d'acord amb la política general del que podríem anomenar «burguesia socialista», intenta conciliar les diverses tensions que apareixen a la ciutat: els interessos especulatius dels propietaris i dels grans operadors nacionals i internacionals, i els interessos socials dels ciutadans respecte a equipaments, espais lliures i qualitat de vida.

Des d'un punt de vista disciplinari, la idea de les àrees de nova centralitat és d'un gran valor. Constitueix un d'aquests privilegiats moments de la història de l'urbanisme i l'arquitectura en què es conformen mètodes que tant serveixen per a entendre i interpretar la ciutat com per a intervenir-hi i idear-hi projectes.

Ara bé, posar en pràctica aquest projecte d'àrees de nova centralitat ha revelat els seus problemes, basats en el difícil i inestable equilibri en què es mou sempre el control públic del creixement capitalista de la ciutat. La proposta d'àrees de nova centralitat ha funcionat adequadament en operacions com la del carrer de Tarragona o la de l'illa de la Diagonal; s'ha realitzat amb gran lentitud i dificultat en els casos de Renfe-Meridiana o de la plaça de les Glòries; ha topat amb enormes dificultats en exemples com el de Piscines i Esports o el de control de la qualitat formal dels edificis terciaris de la Diagonal; i encara pràcticament no s'ha iniciat a la plaça de Cerdà i a Diagonal-Prim.

La gestió d'aquestes àrees va estretament unida amb la necessitat de dialogar exclusivament amb els grans operadors urbans, amb els nous protagonistes de la construcció de la ciutat, grups mixtos integrats per bancs, immobiliàries, companyies inversores i asseguradores, cadenes hoteleres, etc. Casos com el Pla d'Hotels i, sobretot, el projecte de remodelació del Port Vell són exemples dels resultats del model neoliberal de gestió de la ciutat que en darrer terme inspira la política municipal.

4. NUCLIS I EIXOS CULTURALS

Barcelona ofereix a l'exterior la idea de ciutat de la cultura i l'art, però darrera aquesta imatge brillant s'amagen alguns miratges. El seu estàndard de museus i sales d'exposicions és molt per sota de les seves pretensions de capitalitat. Encara són pocs els museus que funcionen d'una manera correcta i moderna. Més aviat hi predominen velles institucions oblidades i marginades —com la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi o la Biblioteca dels Museus d'Art— i projectes megalòmans en una via de realització lenta i costosa, com el Museu Nacional d'Art de Catalunya i el Museu d'Art Contemporani de Barcelona. Mentrestant, Barcelona té un gran dèficit de sales d'exposicions adequades, i amb el temps la ciutat va perdent protagonisme en els intercanvis nacionals i internacionals.

Però no és solament això: a la ciutat li ha faltat una clara estratègia urbana global per a emplaçar les àrees culturals. Partint d'una posició ambigua entre la descentralització en els barris i la concentració en certes zones de la ciutat, el resultat final ha estat híbrid i defectuós com a conseqüència de la dispersió dels serveis.

Les àrees de galeries d'art —carrer del Consell de Cent / rambla de Catalunya, l'àrea del Turó Park, els voltants del mercat del Born— són diverses; i també són diversos els focus de concentració dels museus: la sèrie dels que hi ha dispersos a la muntanya de Montjuïc, el Centre de Cultura Contemporània al Raval, focus aïllats d'activitat cultural al Poblenou, els voltants del mercat del Born; i diversos són els nuclis d'arxius històrics —la Llotja, la Casa de l'Ardiaca, l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'Estació del Nord...

En el sentit d'aquestes insuficiències, Barcelona ha quedat enrera respecte a centres d'art contemporani tan vius com l'IVAM de València o el CAAM de Las Palmas, o respecte a eixos monogràfics com el de la Castellana de Madrid, amb el Prado, el Reina Sofía i la Col·lecció Thyssen.

Un dels factors bàsics en la falta d'uns eixos, d'unes àrees o d'unes xarxes culturals és la indecisió o incapacitat per a saber aprofitar les grans reserves espacials de què disposa la ciutat, com els patis interiors de les illes Cerdà, el mercat del Born, l'antiga caserna de Sant Agustí; la inadequada solució donada a la muntanya de Montjuïc, amb problemes d'indefinió, d'accessibilitat i d'incompatibilitat d'activitats; la pèrdua d'edificis que haurien pogut ser valuosos per a fins culturals i que han caigut a mans d'interessos privats.

5. EL TRACTAMENT DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC, URBÀ I SOCIAL

Un dels elements que més clarament mostren les contradiccions del model Barcelona és el tracte atorgat al patrimoni arquitectònic i urbà. L'experiència demostra que alguns edificis i teixits són respectats amb tota cura i uns altres, en canvi, són eliminats dràsticament. Per exemple, la conservació de l'antic Estadi Olímpic, amb els condicionants i costos que ha comportat, contrasta sorprenentment amb l'eliminació de gran part de l'arquitectura industrial del barri del Poblenou.

¿Quins han estat els criteris adoptats per a conservar uns edificis i enderrocar-ne d'altres? En primer lloc, predominen uns factors anacrònics de valoració simbòlica: s'entén que un estadi forma part de la memòria col·lectiva; en canvi, aquest paper no és atorgat al patrimoni industrial. Una altra raó manifesta és que desapareix tot allò que, no essent una arquitectura monumental de primer ordre, cau en una zona de transformació radical. En definitiva, no han estat elaborats encara uns criteris definits sobre el concepte de patrimoni i sobre allò que s'hauria

de conservar perquè els criteris prevalents són exclusivament econòmics.

En aquest sentit, una explicació de les raons per les quals s'ha eliminat el patrimoni industrial del Poblenou consistiria en la necessitat de netejar l'àrea per poder replantejar tota la infraestructura del clavegueram, les vies subterrànies i les vies del ferrocarril, i per poder realitzar l'operació amb rapidesa i sense obstacles. L'operació de la Vila Olímpica, a part manifestar un desinterès total per l'arqueologia industrial, ha ocasionat que la nova morfologia es ressentís de la falta de directrius urbanes. D'aquesta manera s'han aixecat unes grans illes que ni responen a la tradició de la trama Cerdà ni plantegen cap nova solució alternativa, ja que desenvolupen una morfologia híbrida i poc atractiva, sense gens de relació amb la trama existent de la ciutat, cosa que revela, pel que fa als resultats, que l'arquitectura i la ciutat no poden sorgir mai del desert, sinó de la memòria. Per a culminar el procés, fins i tot la Vila Olímpica ha estat denominada Nova Icària, aprofitant els precedents utòpics dels cabetians que van poblar la zona.

Són bastants, doncs, els projectes que es ressenten de la poca relació amb la trama existent i de les urgències del projecte. La ciutat és una cosa que s'ha de realitzar lentament, discutint i millorant cada projecte, pactant cada intervenció, deixant que la mateixa dinàmica de la ciutat vagi evolucionant. No és d'estranyar, per tant, que una part de les intervencions d'aquests anys no estigui prou en harmonia amb l'escala, les directrius i l'extensió de la ciutat preexistent.

Un dels últims casos més lamentables d'aquesta ambigua relació amb el patrimoni arquitectònic és el gran projecte en vies de realització per a urbanitzar els terrenys del Port Vell. El problema és d'una complexitat enorme perquè, a més a més, les inversions privades dedicades al sector terciari, al consum i a l'oci es realitzaran en un sòl de procedència pública, sobre la mateixa línia del mar de la ciutat, cosa que n'hipotecarà la visualitat i el contacte directe amb el mar. Les vacil·lacions que s'han seguit al llarg d'aquest projecte revelen una deficiència actual de la disciplina arquitectònica: es disposa ja de mètodes i criteris per a intervenir en els edificis antics i reutilitzar-los, però encara no estan prou experimentats els instruments per a la reutilització dels vells espais públics. En el cas del Port Vell, hom troba a faltar la gran qualitat formal, conceptual i poètica de la proposta que Manuel de Solà-Morales proposà per al Port Vell el 1977.

De fet, dins del mateix Ajuntament de Barcelona conviuen concepcions contraposades sobre el tracte a donar al patrimoni arquitectònic. És evident la diversitat d'opinions entre els encarregats de la secció del Patrimoni Arquitectònic i Oriol Bohigas, per exemple, preconitzador d'una renovació dràstica.

6. LA NOVA XARXA DE CONNEXIONS

Per al correcte funcionament de la nova Barcelona, ha calgut replantejar totalment la xarxa de connexions, de manera que millorin precisament les relacions entre cadascuna de les àrees i els nusos de la nova centralitat. Es tracta d'una espècie d'intervencions en forma de línies, desplegades essencialment en el perímetre de la ciutat —emblemàticament en el recorregut anular del segon cinturó—, que aporten la renovació de tota la xarxa viària, infraestructural, de serveis i de comunicacions. Des de la nova xarxa de clavegueram, que ha palliat els greus problemes d'inundacions periòdiques de certes parts de la ciutat, fins a la torre de telecomunicacions a Collserola, projectada per Norman Foster, l'objectiu de la qual és unificar les antenes disperses, passant per la renovació de l'aeroport, s'han anat constituint, juntament amb tot el replanteig de la xarxa viària, unes peces lineals essencials per a la remodelació de la ciutat.

Els cinturons de ronda i els túnels inaugurats de fresc signifiquen tant l'herència del projecte de la Barcelona monumental i noucentista plantejat per Léon Jaussely el 1905 com la recuperació de l'esquema de connexions de principis dels anys setanta, ideat en l'època especulativa de l'alcalde Porcioles i congelat a causa de la crisi econòmica i dels moviments urbans. No hi ha dubte que ara s'ha comprovat la idoneïtat d'aquests eixos de circulació.

Els projectes d'intervenció en les vies de trànsit presenten dues menes de novetats. Per una banda, la definició de vies urbanes que, alhora que solucionen problemes de trànsit, es converteixen en eixos d'equipaments i en passeigs urbans; això és el que s'ha fet a la Via Júlia, al carrer de Rio de Janeiro, a l'avinguda de Gaudí, a les vies-parc del Carmel, a la rambla de Prim, etc. I, per l'altra, la preocupació pel disseny, pel tractament formal d'una sèrie d'elements urbans com ara ponts, túnels, murs, senyalitzacions, pòrtics per a senyals viaris, marquesines, parades d'autobús, etc., que fins avui estaven semioblidats, però que en realitat incideixen fortament en la imatge i en la qualitat de la ciutat. El pont dissenyat per Santiago Calatrava a la unió dels carrers de Felip II i Bac de Roda, juntament amb una sèrie de ponts realitzats a la part est de la ciutat, com també les boques del túnel de la Rovira, en són ja unes mostres ben clares.

Respecte a la realització global del segon cinturó, que encara s'està duent a terme a la seva part oest, s'ha de dir que la seva necessitat, tot i que sembli paradoxal, va també unida a la seva insuficiència. La xarxa constituïda pel perímetre dels cinturons és absolutament necessària per a evitar el col·lapse de la ciutat i per a disminuir els corrents circulatoris en el centre històric de la ciutat, però és totalment inútil per a resoldre els seus problemes globals de trànsit. Ja avui és previsible que també aquests cinturons quedaran ofegats per la circulació. Per tant, l'operació dels cinturons té també un valor ideològic i de canvi, com una cosa necessària per a tota ciutat moderna que aspira a atreure inversions i que ha de disposar de vies ràpides en

el seu perímetre; i té també un ulterior valor tècnic i infraestructural per a servir de suport a una dràstica reestructuració de les infraestructures i les tecnologies de la ciutat: xarxes d'aigua, electricitat, telèfon, informació, etc.

Sens dubte, la millora dels transports públics, l'experimentació de nous mitjans de transport col·lectiu i individual i un dràstic control del trànsit en el centre de la ciutat, juntament amb la construcció dels promesos *park and ride* en els seus accessos, continuen essent les úniques solucions d'un problema crucial de la ciutat.

7. LES CONSEQÜÈNCIES DEL MODEL

En primer lloc cal aclarir fins a quin punt les justificacions ideològiques se superposen generalment a les interpretacions lligades estrictament a la qualitat urbana i arquitectònica del que s'ha realitzat, a les disponibilitats i facilitats reals que ofereix la ciutat.

Per exemple, falta encara una discussió a fons entorn de la qualitat dels molt diversos espais lliures projectats i realitzats que vagi més enllà de l'argumentació ideològica que confon ús necessari amb èxit i perfecció. L'ús en massa de gran part dels espais públics de Barcelona no en justifica l'adequació; és només una manifestació feient de la necessitat vital d'espais lliures per a la ciutat.

Els problemes de repercussió social que en la ciutat s'estan generant amb l'aplicació del seu model urbà són diversos. En primer lloc, la declarada densificació de la ciutat. Barcelona era ja una ciutat amb uns nivells de densitat altíssims. Amb els projectes que s'estan realitzant —instal·lacions esportives, hotels, centres comercials, etcètera—, tot i que s'han obert nous parcs i a despit que la població fixa disminueix lentament, la ciutat s'està densificant quant a volum edificat i quant a ús. Això va estrictament lligat a dues conseqüències més: l'excés de consum i la terciarització. Barcelona s'està perfeccionant com a gran centre terciari d'escala metropolitana i com a centre d'atracció turística, amb la qual cosa, malgrat que la població resident disminueix, augmenta cada dia el nombre de persones que van a treballar, a consumir o a visitar la ciutat. És una aglomeració que no deixa ja cap escletxa, cap pam quadrat sense controlar; que ha passat a ser tota ella un escenari del consum. Hi proliferen les galeries comercials; tots els milers de metres lineals de planta baixa estan ocupats per comerços, i fins i tot aquests itineraris de consum creixen cap a l'interior de les illes. Tot això va unit a una conseqüència ulterior, d'acord amb el que està ocorrent en totes les grans metròpolis (Nova York, Londres, París...): el vertiginós encariment del cost de la vida a la gran ciutat, suportable només per a una part dels ciutadans. La ciutat es terciaritza, certes àrees es despoblen; la ciutat globalment pot obtenir grans beneficis, però una gran part dels ciutadans assisteixen a la gradual pèrdua de poder adquisitiu i en pateixen. La privatització de grans àrees públiques i l'alt cost de la

vida a la ciutat són un atemptat manifest contra el «dret a la ciutat» que en teoria tenen tots els ciutadans.

I, a més, la construcció real de la ciutat està revelant que, en realitat, allò que ha succeït és que el sector públic ha anat preparant sòl per a la promoció privada en les millors condicions possibles. De fet, és el procés amb què ha culminat l'operació de la Vila Olímpica o és el que va aparellat amb les tramitacions urgents d'alguns plans.

El procés de renovació de la ciutat de Barcelona és, indubtablement, tan apassionant com crucial. Apassionant, perquè és una lliçó viva dels complexos processos de planejament i construcció contínua de la ciutat. Crucial, tant per a la ciutat mateixa com pel seu caràcter modèlic per a altres ciutats catalanes i espanyoles. És essencial que el creixement de la nova Barcelona olímpica condicioni positivament la Barcelona del futur. Per a això hauria estat necessari que s'hagués desenrotllat de manera més plena el debat cultural, social i disciplinari. Des del punt de vista del mètode i de la gestió, és greu que una operació com la de Barcelona hagi tendit massa a la cautela i a la simple justificació a partir dels criteris polítics. L'argumentació política és necessària; però, utilitzada pels que detenen el poder, es basa en el triomfalisme electoral, en l'esquematisme dels raonaments i en la impossibilitat d'acceptar els errors. La correcta construcció de la ciutat exigeix, en canvi, el debat obert amb tots els operadors socials i una rigorosa discussió des del punt de vista cultural, arquitectònic i urbà. Un debat intel·lectual que a Barcelona ha estat insuficient.

*E*L MODELO BARCELONA

Pues los que mandan no se expresan, ni se confiesan nunca. Rara vez en un pueblo, o en una cultura, han coincidido los que se expresan con los que mandan, o si esto ha sucedido ha sido en estaciones distintas, cuando han dejado de mandar. Los que mandan, mientras lo hacen, ni se expresan, ni miran con simpatía que otros lo hagan por ellos; de ahí que en todos los momentos de su grandeza el Estado tienda a una inhibición, se mire con recelo al poeta; que los poetas sean considerados, sentidos, más bien como enemigos en toda república bien constituida, pues ellos declaran lo que hay que celar y contener a veces. El poder tiende a ser taciturno.

María ZAMBRANO,
Delirio y destino.

Durante estos últimos años, la gran cantidad y calidad de las actuaciones urbanas y arquitectónicas realizadas en Barcelona la han convertido en un modelo de intervención urbana. La creación de más de un centenar de nuevos espacios públicos, el replanteamiento de una importante serie de equipamientos, la realización de cuatro áreas olímpicas y la culminación de una completa modernización infraestructural son diversas manifestaciones de este proceso de renovación sin precedentes. El presente escrito va a intentar delimitar cuáles son los conceptos clave en la base de este programa urbano y cuáles son, en definitiva, los rasgos definitorios del modelo que se está aplicando en Barcelona.

A pesar de que el autor se sienta solidario con aquello que se ha realizado en la ciudad, este artículo se sitúa en el terreno de la crítica necesaria. Por lo tanto, el análisis que se va a desarrollar reconoce el salto cualitativo que se está produciendo en la ciudad y la calidad de los técnicos que están interviniendo en ella, pero se basa en el convencimiento de que existen críticas, más allá de las oficiales, que pueden desvelar el modelo básico que se está llevando adelante, con sus características, servidumbres i consecuencias.

1. LOS PLANTEAMIENTOS GENERALES

Los proyectos de diferentes escalas llevados adelante en Barcelona son consecuencia de definidas opciones políticas, de un concreto modelo de gestión y de un programa urbano definido por algunos técnicos representativos: desde la intervención inicial de Oriol Bohigas —autor del texto básico *Reconstrucción de Barcelona* (1985)— hasta las diversas responsabilidades de arquitectos como Joan Busquets, José Antonio Acebillo, Lluís Millet, Josep Martorell, Rafael Cáceres, Josep Maria Llop y otros.

Los puntos de partida han sido claros: remodelar la ciudad aprovechando sus propias cualidades y recuperando los esca-